

UY-JOY KOMMUNAL XIZMAT KO'RSATISH TIZIMIDA SUV TA'MINOTI VA SUV RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH

Botirova Mavluda Ilhomjon qizi

Toshkent arxitektura-qurilish instituti 2-kurs magistri

***Kalit so'zlar:** Kommunal, uy-joy, xo'jalik, infratuzilma, mahalliy, kapital, texnologiya, modernizatsiya, kanalizatsiya, investitsiya.*

Suv ta'minoti — suv iste'molchilariga yer usti yoki yer osti suvlarini kerakli miqdorda va suv obyektlaridagi suv sifatining maqsadli ko'rsatkichlariga muvofiq yetkazib berish.

Suv turli xil iste'molchilar tomonidan turli xil ehtiyojlar uchun iste'mol qilinadi. Biroq, ushbu xarajatlarning katta qismini asosiy toifalarga ajratish mumkin:

maishiy va ichimlik ehtiyojlari uchun xarajatlar (ichish, pishirish, yuvish, uylarni toza saqlash va boshqalar);

ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun xarajatlar (sanoat, transport, energetika, qishloq xo'jaligi korxonalarini tomonidan iste'mol va boshqalar).

Markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan suv ta'minoti mavjud. Markazlashtirilgan suv ta'minoti suv ta'minotini tashkil etish orqali bir nechta suv olish punktlarini suv bilan ta'minlaydi, bu muhandislik inshootlari majmuasi bo'lib, uning yordamida suv ta'minoti manbasidan suv olinadi, uning sifatini suv iste'molchisining talablariga yetkazish uchun zarur bo'lgan ishlov berish, iste'mol joyiga suv yetkazib berish va iste'molchilar o'rtasida taqsimlash. Ichimlik suvining sifati GOST tomonidan tartibga solinadi. Markazlashtirilgan maishiy va ichimlik suvi ta'minoti yer usti yoki yer osti suv manbalarida tashkil etiladi.

Suv ta'minoti tizimi-bu ma'lum bir (berilgan) iste'molchilar guruhini (ushbu ob'ektni) kerakli miqdorda va kerakli sifatda suv bilan ta'minlash uchun tuzilmalar majmui. Bundan tashqari, suv ta'minoti tizimi ma'lum darajada ishonchlikka ega bo'lishi kerak, ya'ni iste'molchilarga yetkazib beriladigan suv miqdori yoki sifatiga nisbatan belgilangan ish ko'rsatkichlarining qabul qilinishi mumkin bo'lmagan pasayishsiz suv yetkazib berishni ta'minlashi kerak (uzilishlar yoki suv ta'minotining pasayishi yoki uning sifatining qabul qilinishi mumkin bo'lmagan chegaralarda yomonlashishi).

Suv ta'minoti tizimi (aholi punkti yoki sanoat korxonasi) tabiiy manbalardan suv olishni, iste'molchilarning talablari tufayli uni tozalashni va iste'mol joylariga yetkazib berishni ta'minlashi kerak. Ushbu vazifalarni bajarish uchun odatda suv ta'minoti tizimining bir qismi bo'lgan quyidagi tuzilmalar ishlatiladi:

tabiiy manbalardan suv olinadigan suv olish inshootlari;

suvni ko'tarish inshootlari, ya'ni suvni tozalash, saqlash yoki iste'mol qilish joylariga yetkazib beradigan nasos stantsiyalari;

suvni tozalash inshootlari;

suvni iste'mol qilish joylariga tashish va yetkazib berish uchun xizmat qiladigan suv quvurlari va suv ta'minoti tarmoqlari;

suv ta'minoti tizimida tartibga soluvchi va zaxira idishlar rolini o'ynaydigan minoralar va tanklar.

Mahalliy tabiiy sharoitlarga va suv iste'molining xususiyatiga, shuningdek iqtisodiy jihatlarga qarab, suv ta'minoti sxemasi va uning tarkibiy elementlari juda ko'p o'zgarishi mumkin. Qabul qilingan suv

ta'minoti manbai suv ta'minoti sxemasiga katta ta'sir ko'rsatadi: uning tabiati, kuchi, undagi suv sifati, undan suv bilan ta'minlangan ob'ektgacha bo'lgan masofa va boshqalar.

Suv ta'minoti tizimlari bir qator asosiy xususiyatlarga ko'ra tasniflanishi mumkin.

Maqsadga muvofiq:

aholi punktlarining (shaharlar, posyolkalarning) suv ta'minoti tizimlari;

ishlab chiqarish suv ta'minoti tizimlari;

qishloq xo'jaligi suv ta'minoti tizimlari;

yong'inga qarshi suv ta'minoti tizimlari;

birlashtirilgan suv ta'minoti tizimlari (iqtisodiy va ishlab chiqarish, iqtisodiy va yong'inga qarshi va boshqalar).

Suv ta'minoti usuli bo'yicha:

tortishish kuchi (tortishish kuchi);

mexaniklashtirilgan suv ta'minoti bilan (nasoslar yordamida);

zonalar (tortishish kuchi bilan ba'zi joylarda, boshqa nasoslarda).

Amaldagi tabiiy manbalarning tabiati bo'yicha :

yer usti manbalaridan suv olish (daryo, ko'l va boshqalar);

yer osti manbalaridan suv olish (buloq, artezian va boshqalar),

aralash turdagi.

Suvdan foydalanish usuli bo'yicha:

to'g'ridan-to'g'ri oqim suv ta'minoti tizimlari (suvdan bir marta foydalanish bilan);

aylanma suv ta'minoti tizimlari;

suvni qayta ishlatadigan tizimlar.

Ichimlik suvi ta'minoti-aholini ichimlik suvi bilan ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar majmui. Ichimlik suvi ta'minoti mumkin bo'lgan suv ta'minoti manbalarini tanlash va baholashni o'z ichiga oladi (yer osti suvlari uchun – ularning zaxiralarini baholash), yotqizish joyini tanlash va suv olish inshootlarini qurish, suvni sanitariya baholash va ularni ifloslanishdan himoya qilish choralari. Aholi punktlarini ichimlik suvi bilan ta'minlashning zamonaviy tizimlari markazlashtirilgan: ularning har biri iste'molchilarning katta guruhini suv bilan ta'minlaydi.

Suv ta'minoti manbasini tanlashda, birinchi navbatda, ichimlik suviga bo'lgan talab va hududda yer usti yoki toza yer osti suvlari mavjudligi hisobga olinadi. Suv sifati va ifloslanishdan himoya qilish nuqtai nazaridan yer osti suvlariga ustunlik beriladi. Yer usti suv ta'minoti manbasini tanlashda gidrologiyalar, sharoitlar, minimal va o'rtacha suv sarfi, ularning mo'ljallangan suv olish mosligi, havzaning sanitariya xususiyatlari, sanoatning rivojlanishi, kelajakdagi suv olish hududida maishiy, sanoat va qishloq xo'jaligi ifloslanishi manbalarining mavjudligi va paydo bo'lishi ehtimoli baholanadi. Agar yer usti suv ta'minoti manbai ichimlik suvining tarkibi va xususiyatlari talablariga javob bermasa, sanitariya-epidemiologiya xizmati organlari bilan kelishilgan holda, suvni to'g'ri sifatini ta'minlaydigan (filtrlash, koagulyatsiya, dezinfektsiya va boshqalar) qo'shimcha, suvni qayta ishlash choralari rejalashtirish mumkin. Ichimlik suvi ta'minoti uchun yer osti suvlaridan foydalanganda: mintaqaviy geologik-gidrogeologik va geofizik ishlar asosida amalga oshiriladigan konlarni (uchastkalarni) va ularning tarkibidagi suv qatlamlarini qidirish; oldindan. hisoblangan gidrogeologik parametrlarni olish, oqilona suv olish sxemasini tanlash, o'rganilgan maydonda yer osti suvlarining ekspluatatsion zaxiralarini oldindan baholash, baholashni o'z ichiga olgan razvedka; suv olishni loyihalash va qurish uchun kapital qo'yilmalar ajratilishini ta'minlaydigan toifalar bo'yicha ishlab chiqilgan sxema va suv olish dizayniga nisbatan yer osti suvlarining ekspluatatsion zaxiralarini baholash bilan yakunlanadigan batafsil razvedka.

Kommunal-maishiy suv ta'minoti aholining suvni to'g'ridan-to'g'ri iste'mol qilishi (ichimlik uchun, oziq-ovqat mahsulotlarining bir qismi sifatida), suvdan maishiy maqsadlarda foydalanish (yuvish, tozalash, yuvish va boshqalar), kommunal-maishiy ehtiyojlar (kir yuvish, sartaroshxonalar va boshqalar), shahar transporti, qurilish tashkilotlari. Kommunal va maishiy suv ta'minoti nisbatan past qaytarib bo'lmaydigan iste'mol bilan tavsiflanadi. Shu sababli, kanalizatsiya tizimini kengroq joriy etish sug'orish yoki sanoat uchun qayta ishlatilishi mumkin bo'lgan (tegishli tozalashdan keyin) chiqindi suv miqdorini oshiradi. Bu uning iste'molchilari foydalanadigan suvni tejashga imkon beradi.

Qishloq aholi punktlarini suv bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari (shaharlardagi kommunal-maishiy suv ta'minoti bilan taqqoslaganda) quyidagicha: katta soatlik notekislik, qaytarib bo'lmaydigan suv iste'molining katta hajmi (kanalizatsiya tizimidan kamroq foydalanish tufayli), o'ziga xos suv iste'moli kamroq. Kelajakda qishloq aholi punktlarini obodonlashtirish o'sishi bilan bu farqlar kamayadi.

Sanoat suv ta'minoti. Suv resurslarining mavjudligi va ulardan foydalanish imkoniyati sanoatni rivojlantirish va joylashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Suv iste'moli hajmi sanoat korxonalarining tuzilishiga, texnologiya darajasiga, suvni tejash bo'yicha amalga oshiriladigan tadbirlarga bog'liq. Issiqlik energetikasi, qora va rangli metallurgiya, mashinasozlik, neft-kimyo va yog'ochni qayta ishlash sanoati eng ko'p suv talab qiladigan sohalardir. Sanoatning suv omborining o'zi - elektr energetikasi - toza suv iste'molining 68 foizini va qayta ishlangan suvning 51 foizini tashkil qiladi.

Uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish tizimida suv ta'minoti va suv resurslaridan samarali foydalanish bugungi uy-joyga talab yuqori bo'lgan vaqtda e'tibor berilishi zarur bo'lgan omillardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ishmuxamedov A.E., Kalanova M.Z. «Ijtimoiy soha iqtisodiyoti» Ma'ruzalar matni T.: TDIU, 2005.
2. Bekmuradov A.SH. va boshqalar O'zbekiston iqtisodiyotni liberallashtirish yo'llarida. 1-qism. Makroiqtisodiy siyosat va iqtisodiy islohotlar. – T.: TDIU, 2005.
3. Islamova N. A. Concept of construction. features of the design of buildings and structures // Academy. - 2020. - No. 12 (63).
4. Yodgarov, D. Butunov “Uy-joy kommunal xo'jaligi iqtisodiyoti va boshqaruvi” Darslik. Toshkent. “Noshir” nashriyoti. 2012-yil, 18-bet.
5. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev “2017-2021-yillarda ichimlik suvi ta'minoti va kanalizatsiya tizimlarini kompleks rivojlantirish hamda modernizatsiya qilish dasturi to'g'risida”gi qarori, O'zbekiston, 24-aprel 2017-yil.